

Галина НЕЛИПА,

головний бібліотекар відділу рідкісних і цінних книг

Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого.

м. Київ, Україна

**Українські літератори та книгознавці як перекладачі шедеврів світової
класики у фонді рідкісних і цінних книг Національної бібліотеки України
імені Ярослава Мудрого**

Порозуміння між різними народами завжди було нагальною потребою. Переклад усного мовлення або письмового тексту з однієї мови на іншу – це справжнє мистецтво. Професійні перекладачі забезпечують взаєморозуміння між країнами, підтримують гармонію спілкування і цілісність світосприйняття нашої цивілізації. В Україні з 1999 р. діє Всеукраїнська громадська організація «Асоціація перекладачів України».

Українська школа художнього перекладу почала формуватися давно, коли активізувалися культурні та духовні зв'язки українців з іншими народами, передусім за часів поширення християнства. Для історії України це був надзвичайно важливий чинник розвитку, умова долучення її до загальноєвропейського культурного процесу. У давні часи ченці Києво-Печерської лаври перекладали богослужбову літературу візантійського та західного походження. Найвизначнішим перекладом Святого Письма українською мовою стало Пересопницьке Євангеліє (1556–1561). У XVIII ст. особливого значення набувають переклади й переспіви Г. Сковороди творів Овідія та Горация. Одним із перших українських письменників, який переклав свої твори іншими мовами, став Гр. Квітка-Основ'яненко.

Деякі з українських поетів і письменників, літературознавців і книгознавців були водночас перекладачами. Їхні високохудожні переклади не

лише дали можливість широкому загалу ознайомитися з шедеврами світової класики, а й збагатили вітчизняну літературу.

Ганебний Валуєвський циркуляр (1863) Російської імперії обмежив друкування творів українською мовою, значно погіршив умови для розвитку художнього перекладу. Він втратив чинність після оприлюднення Маніфесту 17 жовтня 1905 р., тоді ж почалася «друга хвиля» перекладацької діяльності вітчизняних майстрів пера.

Виникнення нової української літератури вплинуло на подальший розвиток художнього перекладу. Переклади зарубіжної класики у першій половині ХХ ст. відіграли важливу роль у формуванні української літературної мови, а також у збагаченні культурного простору України. Короткий період «українізації» в УРСР у 20–30-х роках сприяв розвитку української культури, зокрема перекладу. У той час українські перекладачі знайомили читачів з творами видатних європейських і американських авторів. Не завжди перекладацьку діяльність здійснювали суто професіонали: переклади часто виконувалися поетами й письменниками, серед яких чимало славетних імен, вони вкладали в текст всю свою художню майстерність. Тим самим формувався універсальний літературний простір, де українська – мова не лише оригінальної, а й перекладної літератури.

Пантелеймон Олександрович Куліш (1819–1897) був письменником, публіцистом, етнографом, істориком, літературним критиком. Крім того, він відомий як талановитий перекладач, якому належить значний внесок в українську літературу. Він перекладав твори В. Шекспіра, Дж. Байрона, Й. В. Гете, Ф. Шиллера, разом з Ів. Нечуєм-Левицьким та Ів. Пулюєм завершив перший повний український переклад Біблії. Творчо опрацьовуючи твори світової літературної еліти, П. Куліш часто використовував художні форми, які були традиційними для європейської літератури, але новаторськими для української. П. Куліш є однією з ключових постатей українського національного відродження ХІХ–ХХ століть. Його перекладацьку манеру взяли за зразок і майстерно продовжили українські «неокласики» вже у ХХ столітті.

Іван Якович Франко (1856–1916), поет, прозаїк і драматург, перекладач і літературний критик, історик і теоретик літератури, театру, мистецтва; публіцист, філософ, фольклорист, мовознавець, етнограф та економіст, успіхався як автор майже шести тисяч літературних, публіцистичних і наукових творів; він робив переклади з 14 мов, у тому числі східних. Незважаючи на те, що англійську мову Ів. Франко вивчив доволі пізно, він протягом усього творчого шляху неодноразово повертався до питання про необхідність видання творів В. Шекспіра українською мовою. Він переклав кілька сонетів В. Шекспіра, п'єсу «Венеціанський купець», уривки з «Бурі» і «Короля Ліра». Найвагомішою працею Ів. Франка як перекладача є «Фауст» Й. В. Гете.

Борис Дмитрович Грінченко (1863–1910) увійшов в історію, культуру, літературу України як оборонець її надбань, інтересів, європейської перспективи розвитку. Це був великий просвітитель українського народу: педагог, письменник, перекладач, літературознавець, вчений, мовознавець, етнограф, лексикограф. Б. Грінченко був відомим перекладачем, який звертався до творів європейських письменників, перекладаючи їхні твори українською мовою. Серед найвідоміших авторів, чії твори Б. Грінченко перекладав, Йоганн Вольфганг Гете, Генріх Гейне, Віктор Гюго, Фрідріх Шиллер. Своїми перекладами він відкривав українському читачеві світ європейської літератури. Водночас ці переклади були частиною його праці з утвердження української мови та культури, збагачення вітчизняної літератури.

Марія Миколаївна Грінченко-Загірня (1863–1928), письменниця, поетеса і педагог, разом з чоловіком або одноосібно вона переклала п'єсу Г. Ібсена, два томи «Казок Андерсенових», «Дядькову Томову Хату» Г. Бічер-Стоу, твори К. Гольдоні, А. Доде. Її переклади відзначаються високою художністю, чудовою літературною мовою.

Поета **Миколу Костьовича Зерова (1890–1937)** називають патроном українського перекладу. Він перекладав з білоруської, польської, російської, італійської та французької мов, але найбільше – з латини: Горація, Вергілія,

Лукреція, Овідія, Каттулу, Ювенала, Намаціана. У 1918 р. він надрукував свій перший переклад – «Четверту еклогу» Вергілія. У житті й творчій долі М. Зерова 1920-й рік став знаменним: він одружився із Софією Лободою, того ж року були опубліковані його книги «Антологія римської поезії» і «Нова українська поезія». М. Зеров вважається майстром сонету, а тому переклав чимало сонетів зарубіжних поетів. У його доробку є переклади Шарля Бодлера, Франческо Петрарки, П'єра де Ронсара, Жоашена дю Белле, Жозе-Марія де Ередія й Адама Міцкевича.

Окреме місце у творчості М. Зерова посідають переклади слов'янської літератури – з польської, російської та білоруської мов. Особливе місце належить перекладу з польської трагедії «Мазепа» Юліуша Словацького, призначений для театру. Найбільшою перекладацькою працею М. Зерова називають повний варіант «Енеїди» Вергілія, доля якої, на жаль, залишилася невідомою.

Дмитро Юрійович Загул (1890–1944), поет символіст, літературознавець, критик, публіцист, перекладач, педагог, громадський діяч. Як і багато зі згаданих тут особистостей – жертва сталінського терору. Окрім своїх талановитих віршів, він відомий численними перекладами творів західноєвропейських авторів. У цій царині він працював багато й плідно – практично завершив переклад усієї поетичної спадщини Г. Гейне українською мовою; йому ж належить і незрівнянний переклад «Фауста» Й. В. Гете.

Валер'ян Петрович Підмогильний (1901–1937), один із найвидатніших прозаїків «Розстріляного Відродження», перекладач і філолог, автор роману «Місто», визначеного як перший український урбаністичний роман. Він вважається майстром психологічної прози, бо аналіз людської психіки був його головним художнім завданням. Водночас Підмогильний – суворий аналітик своєї доби: за його творами легко уявити далекі від нас теперішні 20-ті роки ХХ ст., бо він умів відтворити свій час з блискучою й неперевершеною правдивістю.

Разом з тим Валер'ян Підмогильний – один із найвідоміших українських перекладачів французької літератури. Він мав хист і до гуманітарних, і до технічних наук, самотійно вивчив французьку, а потім і англійську мови. Був організатором, редактором і перекладачем багатотомних видань Гі де Мопассана (10 томів), Оноре де Бальзака (із запланованого багатотомного видання встиг вийти лише перший том у 1934 р.) та Анатолія Франса (25 томів). За своєю стилістичною адекватністю та мовною віртуозністю його переклади творів Анатолія Франса, Оноре де Бальзака, Гі де Мопассана, Стендаля, Гельвеція, Вольтера, Дідро, Альфонса Доде, Проспера Меріме, Гюстава Флобера, Віктора Гюго, Жоржа Дюамеля вважаються неперевершеними й нині; охоче перевидаються багатьма українськими видавництвами.

Максим Тадейович Рильський (1895–1964), поет, перекладач, публіцист, громадський діяч, мовознавець, літературознавець, академік АН УРСР, славетний насамперед своїми власними віршами. Однак починаючи з 20-х років минулого століття вийшло кілька видань його поетичних перекладів, зокрема – поема Адама Міцкевича «Пан Тадеуш» (1927). У списку перекладів Максима Рильського понад 50 книжок, що охоплюють близько 30 літератур і понад 20 авторів. Як перекладач він об'єднав український досвід і багатовікові європейські традиції перекладу. Він дотримувався думки, що переклад – це співтворчість автора оригінального твору та перекладача, який, передаючи особливості стилю іноземного автора, не повинен губити власну індивідуальність.

У фонді відділу рідкісних і цінних книг Національної бібліотеки імені Ярослава Мудрого досить широко представлені переклади згаданих вище видатних особливостей національного культурного простору.

Список використаних джерел

1. Коломієць Л. В. Український художній переклад та перекладачі 1920–30-х років : матеріали до курсу «історія перекладу» : навч. посіб. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ : ВПЦ «Київ. ун-т», 2013. 559 с. : іл.

2. Наука своєю мовою – нездоланна твердиня : зб. матеріалів відкр. Пулюївських читань / М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Львів. політехніка». Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2019. 215 с. : іл., портр.

3. Прокопчук Ю. П. Дмитро Загул – літературознавець і перекладач. Чернівці : Букрек, 2020. 230 с.

4. Стріха М. В. Український переклад і перекладачі: між літературою і націєтворенням. Київ : Дух і літера, 2020. 519 с.

5. Стріха М. В. Український художній переклад: між літературою і націєтворенням. Київ : Факт : Наш час, 2006. 342 с. (Висока полиця).

6. Хоптяр А. О. Перекладацька діяльність Бориса Грінченка та її роль в українському літературному процесі кінця ХІХ – початку ХХ ст. / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2017. 270, [5] с. : іл.

7. Ярема Кравець : біобібліогр. покажч. / М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Наук. б-ка ; [уклад.: У. Романюк, І. Дарчук ; авт. передм. О. Кравець]. Львів : Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка, 2021. 262, [3] с., [7] арк. іл., портр. (Українська біобібліографія. Нова серія. Біобібліографія вчених університету ; число 35).